

МАКЕДОНСКИЯТЪ ВЪПРОСЪ

Неговото възникване и развитие до 1908
(Споредъ излъзнала книга въ Западна
Германия)

Западногерманското книгоиздателство «Францъ Шайнеръ» въ Висбаденъ пуствна презъ 1979 г. книгата на турския авторъ, Фикретъ Аданъръ, «Македонскиятъ Въпросъ. Неговото възникване и развитие до 1908 г.»

Защитена отначало като дисертация въ историческия отдѣлъ на университета, «Йоханъ Волфганъ Гьоте» въ Франкфуртъ на Майнъ, тя е била преработена за печатъ, като е взета подъ внимание и новоизлъзлата литература по засегнатия отъ автора въпросъ.

Книгата съдържа краткъ предговоръ, уводъ и четири основни глави. Следва заключение и списъкъ на използваната литература. Поместена е сжщо карта на владенията на Османската Империя въ западната частъ на Балканския полуостровъ презъ 1908 година.

Авторътъ прави сериозенъ опитъ въ книгата си да разгледа събитията отъ последната четвъртъ на 19 в. И началото на 20 в., станали въ предалите на Османската Империя. Богато подкрепена съ документи отъ турските, австро-унгарскитѣ И английскитѣ архиви, а така сжщо и спомени на участници въ описваните събития, книгата представлява цененъ изворъ за изучаване и изясняване на македонския въпросъ отъ неговото възникване до Младотурската революция отъ 1908 г.

Фикретъ Аданъръ смѣта, че до Берлинския Конгресъ (1878 г.) такъвъ въпросъ не съществува. Дотогава той е неразделна частъ отъ общобългарския въпросъ за национално освобождение и обединение, намѣрилъ своето разрешение въ сключения миренъ договоръ между Русия и Турция въ малкото селце, Санъ-Стефано.

Едва следъ решенията на Берлинския Конгресъ, които фактически ревизиратъ договореностите отъ Санъ-Стефано, възниква македонския въпросъ. Дотогава дори географското понятие «Македония» не е употребявано отъ турската администрация. Европейските владения на Османската Империя сѣ били разделени на шестъ административнополитически единици (вилаети) - Одрински, Солунски, Битолски, Янински, Шкодренски и Косовски.

Едва следъ решенията на Берлинския Конгресъ и особено следъ започване на европейската реформена акция (1903 г.) понятието «Македония» се появява въ турските официални документи (стр.3).

Авторътъ изброява многобройни етнографски карти относно населението на Македония, като посочва че най-известнитѣ еж тези на Ами Буе (1847 г.), Ж.Лежанъ (1861 г.) и Х.Кипертъ (1878 г.), които сочатъ македонскитѣ земи като населени предимно съ преобладаващо българско население.

Възъ основа на тѣзи данни, смѣта авторътъ рускиятъ дипломатъ, графъ Игнатиевъ, е поискалъ отъ делегатитѣ на Цариградската конференция (1876 г.) да включатъ тѣзи земи въ проектираната автономна българска държава (стр.4).

Аданъръ помества и статистиките на Василъ Кънчовъ относно броя на отделните народности въ Македония, измежду които най-многобройна е българската (52 процента), следвана отъ турската (22 процента), гръцката (10 процента), албанската (6 процента) и други.

Въ първата частъ на книгата (стр. 15-99) авторътъ разглежда аграрните структури въ балканските владѣния на Османската Империя. Той проследява подробно разложението и упадъка на военно-феодалната и система. Относително стабилниятъ периодъ на османската аграрна система споредъ Адандаръ, е траялъ не много продължително.

Военното могъщество на империята и било разклатено къмъ края на 16 вѣкъ поради продължителнитѣ войни на изтокъ съ Персия и на

западъ съ Хабсбургската монархия. Това довежда до разпадане на военно-феодалното земевладение и възникването на чифликчийската система.

Несправедливата данъчна политика на османската държава, довежда до голямо недоволство **срѣдъ населението**/ **Създаването** на **българската** екзархия е разгледано като отделна подточка **въ** първата глава на книгата.

Турската държава дълго време подкрепя Патриаршията и не позволява **създаването** на **отдѣлна** българска църковна **Иерархия**.

Накрай, обаче, **борбитѣ** на **българското** население се **увѣнчаватъ** **съ успѣхъ** и на 12 **мартъ**, 1870 г., съ **специаленъ** султански **ферматъ** се учредява Българската Екзархия. **Ферманътъ** съдържа 11 точки,

отъ които **най-важната**, споредъ автора, е т. 10, която урежда черковния **въпросъ** въ неговия **териториаленъ** **аспектъ** Тя дава право на всички епархии въ Македония, които се **произнесатъ** съ две трети болшинство, да се **присъединятъ** **къмъ** Българската Екзархия.

Това представлява истински **референдумъ**. Желанието на **християнското** население въ Македония да се приобщи къмъ Екзархията и усилията на гърци и сърби да **попречатъ** на това приобщаване, **изпълватъ** страниците на **църковно-националнитѣ** борби въ края на 19в. и началото на 20 **вѣкъ**. Българската Екзархия става единствената общобългарска институция, която **рѣжководи** църковното и училищно **дѣло** на поробеното население.

Презъ 1890 г., **султанътъ** издава **берати** (**заповѣдь-разрешение**) за български владици въ **Охридъ**, Битоля и Скопие, а **въ** 1894 г., **въ** **Неврокопъ** и **Велесъ** (стр. 108).

Въпреки **тѣзи** явни успехи за българската кауза, външната политика на **Стамболова** не се **удобрява** **отъ русофилската** опозици и **бѣжанцитѣ** отъ Македония въ България. **Тѣ смѣтатъ**, че освобождението на Македония ще дойде не **чрезъ** приятелска политика **къмъ** Турция, а **съ помощта** на Русия (стр. 109).

Въ втората **частъ** на книгата, **авторътъ** разглежда създаването на Македонската Революционна Организация. Вълненията въ **Арменния**

и островъ Критъ, както и набѣзит! На сръбската пропаганда, подтикватъ група български интелектуалци въ Солунъ да положатъ основитѣ на една революционна организация презъ есента на 1893 г. Нейниятъ уставъ и цѣли се съставятъ по подобие на Устава на Българския Революционенъ Комитетъ въ Букурещъ презъ 70-тѣ години на 19 вѣкъ. Относно целта на организацията, авторътъ цитира споменитѣ на първия председателъ на нейния Централенъ Комитетъ, д-ръ Христо Татарчевъ:

«Разисква се надълго върху целъта на тая организация и по-сетне се спряхме върху автономията на Македония съ предимство на българския елементъ. НЕ можехме да възприемемъ гледището «прѣмо присъединение на Македония съ България», защото виждахме, че туй ще срещне големи мжчнотии поради противодействието на великитѣ сили и аспирациитѣ на съседнитѣ малки).държави»... (стр .110).

Съ течение на годинитѣ, <уставитѣ и наименованията на революционната и организация се мтѣнятъ, но целъта остава винаги сдѣщата . Авторътъ цитира изследванията на българския историкъ, Константинъ Пандевъ по този въпросъ (стр.111) и се съгласява съ него.

Фикретъ Аданъръ говори по-нататъкъ за основаването на Върховния македоноодрински комитетъ въ София презъ 1895 г. подъ председателството на Трайко Китанчевъ. Комитетътъ си постави за задача да извоюва свободата на Македония и Одринско чрезъ повлияване на общественото мнение въ България и Европа. Авторътъ смѣта, че организираното отъ този комитетъ нахлуване на чети въ Мелнишко презъ 1895 г., завършва съ явенъ неуспѣхъ.(стр.115).

Въ книгата се отделя особено внимание на Горноджумайското (1902 г.) и на Илинденско-преображенското въстание (1903 г.). Докато първото обхваща само нСкои гранични съ България области въ Горноджумайско и Малешевско, то второто се развихря почти въ цѣла Македония и носи повсемѣстенъ характеръ. То привлича вниманието на европейското обществено мнение и има за последица реформената акция на Великитѣ сили.

Следъ поражението на Илинденско-преображенското въстание наставатъ тежки дни за българското население във възстаналитѣ краища. Активизира се въоръжената сръбска и гръцка пропаганда въ Македония.

Споредъ автора периодътъ следъ въстанието може да се характеризира като отбранителенъ спрямо напора на чуждитѣ пропаганди. Вътрешната революционна организация е въ «дефанзивъ» и не е въ състояние да проведе крупни настъпателни акции, а се ограничава само въ отбрана на завоюваните по-рано позиции (стр.226).

Въ такова «отбранително» положение заварвареволюционната организация Младотурския превратъ отъ 1908г.

Въ заключителната глава, авторътъ прави анализа на движещитѣ причини, които сж предизвикали и обусловили възникването на «македонския въпросъ». Тѣзи причини лежатъ въ социално-политическитѣ отношения въ Османската Империя и въ противоречивите интереси на Великитѣ сили и малкитѣ самостоятелни държави на Балканите.

За написване на книгата «Македонскиятъ въпросъ», Неговото възникване и развитие до 1908 година», турскиятъ авторъ, Фикретъ Аданъръ, използва материали и известни европейски архиви, като върно осветлява разглежданитѣ отъ него въпроси. Той правилно посочва преобладаващия български характеръ на македоното освободително движие, сжщността и характера)а на Екзархията като българско- черковно-народно учреждение въ османската държава, аргументирано разглежда причинитѣ за създаване на ВМОРО, сжщността на нейната целъ и боритѣ и, преди, по време и следъ Илинденско-преобрасенското въстание.

Трудътъ на турския ученъ ; едно сериозно научно изследване и заслужава да бжде популяризирано срѣдъ научнитѣ среди.

Тома Борисовъ

Белешка на редакцията.

Рецензията на този трудъ ,бѣ публикувана по страниците на Македонска Трибуна на 31 януари 1985 година отъ секретаря на

Иванъ Михайловъ, презъ годинитѣ когато той бѣ въ Загребъ. Тома Малечковъ както бѣ познатъ на насъ българитѣ, прекара много години по затворитѣ на България следъ сеп. 1944 година. Статията е писана по време на предстоя на Тома Малечковъ въ Римъ . Тамъ въ Римъ той прекара няколко седмици при Иванъ Михайловъ.